

పెరివ.

అయ్యో! ఆశీర్వాచనమనగా శుభవచనమనియ్యము. మనదేశమున బ్రాహ్మ-
ణోత్తములు అయ్యుగాయము ఆరోగ్యము ధనము సంతానము మొదల
గు శుభఫలములను కోరుచు ఇంద్రుడు నూర్వ్యుడు అగ్ని మొదలగు దేవ
తలను ప్రార్థించునట్టి శ్రుతులను (పనసలు) పదుపుడు వాశీర్వచింపు
చున్నారు. మఱియునట్టి శ్రుతులందు క్రమముజట ఘనము మొదలగులక్ష
ణప్రోక్తపాఠవిశేషములచే శ్రవణానందమగునట్లు నుచ్చరి వలదును.
న్నవి. తరుచుగ మనవారు వాడుకచేయుచున్న శ్రుతులకర్థము దెలిసికొ
నుటయూవశ్యకమని యీచిన్న పుస్తకమును వ్రాసినాడను. సాధ్యమగు
సంరచనలకుముఖ్యాభిప్రాయమును సంగ్రహించి ప్రాచీనభాష్యానుసారము
గ చేర్చి యిట్లెఱచెను కెందుమగాడ. పదముల సజేకకర్తా యములు చ్చరింపవల

సినజటఘనముదలగు పాతిభేదములకు బ్రతిపదార్థము వ్రాసిననోపిచ్చి
వాని సంభాషణమువలె నుడువని మూలమునకే తీరక వ్రాయఁబడినది
గ్రంథమందు ప్రమాదములున్నచో పండితులు మన్నింపఁ బ్రార్థితులు.

లక్ష్మీనరసుపేట }
గంజాంజిల్లా }

ఇట్లు,

పారనంది సర్వేశ్వరశాస్త్రి.



శ్రీరామాయనము.

ఆశ్చర్యచనమంత్రాస్త్రము.



శ్లో॥ ఇందీవరాభం త్రైరామమును ను దరపన్తికం । ఇందిరా
చి శక్తమును మహానామ సామరానుబం ॥

ఋక్ సాహిత్య (2-2-22)

ఓం॥ ఇంద్రశ్రేష్ఠావిద్రవిదాని శ్లోగాచిత్త దత్తి ప్త్యుభయభాగమునై ।
పోషంరయూణామర్చిగతిసూనాంస్వాద్యాహవాచస్త్వనిత్యుభయభాగమునై

ఓం హే ఇంద్ర ! ఓయింద్రదా ! (సప్త) శ్రేష్ఠాని=శ్రేష్ఠములైన, ద్రవిదాని=
రూపరత్నములైన అర్చనములను అర్చి=మార్గమున, భాగి=భాగమున, దుశుం=చలయము

అశీర్వాచనమంత్రము.

నిమలులేరి స్థానమును, కన్యకాసేవేనవింపునున్నాను, మరియుఃప్రవాదలు ఆముః - త్రీస్థు
యార్థాయమును, ప్రతిరింతేహించునున్నాను.

ము (10 1.3)

4 కన్యోభద్రమూసదహాన కన్యోభద్రమూసో అశీర్వాచిప
శ్చానో । నుప్రకృత్యైవభివృద్ధిః కన్యోభద్రమూసో భవామనూనాత్ ।

శీల కన్యోభద్రమూసోభివృద్ధిః, కన్యోభద్రమూసోభివృద్ధిః కన్యోభద్రమూసో
భివృద్ధిః । అశీర్వాచిపమూస, ఆశాత్ = గామాకపత్యోగిమండి, గామాకపత్యమును
గూర్చిరచ్యుమిచ్చాదమట. పశ్చాత్ = విదవః, భావః శత్రుత్వము, శత్రుత్వమును అశీర్వాచినిపాండు
దేవుడు, స్వసాగంధ్యతగ్రహమనముగల, యువకాలమును అశీర్వాచి = ఎదుర్కొనిపాండు
మిచ్చాడు, నుప్రకృత్యైవభద్రమూసల, కన్యోభివృద్ధిః కన్యోభివృద్ధిః, వివిధవృత్తి = కన్యోభివృద్ధిః
కన్యోభివృద్ధిః కన్యోభివృద్ధిః మూసల, పశ్చాత్ = విదవః కన్యోభివృద్ధిః, రామంశ్చపద్యమును
రాత్రిముదైవం కన్యోభివృద్ధిః అశీర్వాచి = కన్యోభివృద్ధిః

(కూబుక్కు-మందు పెన్నిక్కలపరిమళియన్నాడు. ఇదిమీఱల వాటిచ్చినవశము
అంతేదగ్గరియింకను యాధునికపండితులచే కలిపబడుచున్నది. దీనికి నిరుక్తమువలె
చదువుచున్న ప్రజీప్రళయ నీదినువవారియుచున్నాను. యాస్కా-చాద్యులవారిచే
నిరుక్తకాస్త్రమున నెచ్చటను నిది నిర్వచింపబడియుండలేదు.

ప్రతిపక్షము.

భద్రో రామభద్రో భద్రయా మంగళయాపి యా నీత్రయాసచ
మానస్సం పద్యమానసం సుమంతాదాగాభ్య తుష్టియోగవశాదరణ్యమ
గాభ్యః పరదాహారావణ స్వనారంమాల్యవత్పూజ్యం జగన్మౌళ
రంసీతం పబ్బద్యత్యరణ్య గమనానంతరం సేతుబాధసద్వారా రా
వణేనాతే సీతాయాం చాక్ష్మప్రవిష్టాయాం విశ్వానర్యమగ్నిస్తాం గృ
హీత్యా గామంరాఘవ మభ్యాభిముఖ్యేస్తాంతాం శుద్ధేత్యభివివేదితవాన్॥

తతస్సప్రకృతేవైస్సకలాన్తఃసరి భిక్షుభిః కాన్తివిశేషైరుశద్భిః కమనీయా
భిర్వర్ణోరాకావిశేషేన్ద్రివిన్యసేషేషాన్తీరవాః॥ ఇందురామాయణక
థసూచింపంబుదున్నది.

యజ్ఞశ్లోద సంహిత.

(1 కాండము ని ప్రపాదికము 11 అనునాకము.)

5 ఓం ఆయురైశ్శేవవిహజహణో ఘృతప్రతికా ఘృతయో
నిరేధి । ఘృతంవీత్యా మధుచారుగవ్యం విశేవపుత్రమభిరక్షతాదిను॥

టీ॥ శేవ=శయన్నిహణోత్రవా! (నీవు) ఆయురైశ్శేవ=హజమానుని కాయు
రాయు నిచ్చువాడవు, ఏధి=కమ్మ, హణో=హణా=పుష్కాదాశమును శేవింపుదున్న
వీరయ, ఘృతప్రతికా=ఘృతయోని=యజ్ఞములగుదురహాయజమాన అపంత్యోచ్చా
రణ భోగ్యముగ యాగాద్యైవములయందగు ఘృతముచే హణమును చేయబడుచుండినట్టి
యు (ఘృత) యుండవలసినపుడు మధు=మధురమైనట్టియు, చారు=నిగ్గులమైన, గవ్యం=ఘృ

తల = గోఘృతమును, పీత్య = పానముచేసి, పీతా = రుద్రీ, ప్రాచీన = క్షమాపనికలె, తమం = తమమును, అభివృత్తాత్ = సంరక్షించును.

సంహిత 2 కాండము 4 ప్రచారకము 14 అనునాశు.

6 ననోననోభవతి బాహుమానోహ్నం కేతుకపిచ మేద్యక్రే ।
భాగదేవేభ్యోవిదధాత్యాయన్ ప్రచందమా స్థితి దీప్త మాయుః ॥

టీ: సంద్రయా = చంద్రుడు, బాహుమాన = ప్రతినివమునుదయింపుచు, విహ్నోభవతి = శుక్లరక్షమున నివమునకొక కిరణోపహృది నొందుటచేతను, కృష్ణమునకట్లుత్తమునునొందగల్గిపేతనున్న త్రాస్తవాదరుచున్నాడు, చంద్రునివలె నూర్వృక్షుడును దక్షిణోగ్రగాయకగులపే నూతనుండగుచున్నాడు, అట్టినూర్వృక్ష, అహ్నం కేతుః = క్షుణ్ణికాలములకు చిహ్నము (నూర్వృక్షిదయ్యమైవో పుటికాలమువ్యక్తపరిచుచును గానపూటికి నూర్వృక్షగుర్తు) చిహ్నము, ఉపసాంహృతికాలములయొక్క అశ్రేణుగంధపరుగులు, విదేవేభ్యో = దేవతలకొఱకు, భాగ = భాగి కాలమున జేయఁబడిన పరోమసంబంధమైన చావిగ్రములను, విధి = చేయుచున్నా

కు. అలంకర, ఇహ-చెప్పక, అయితా-నచ్చదు, దీక్షాకరమాముః ప్రతి-తి. దీక్షాయుగ్మ
యమ నిచ్చునాత.

సంహిత 4 కాండము 1 ప్రసాదికము 7 అనువాకము.

7 బృహస్పతే సవిత్సర్వోఽమృతగ్ం సగ్ం శితంచిత్యంతరాగ్ం
శిశాధి! వగ్మౌనం మహాతేనాభగాయ విశ్వేదన మనుమదస్తు దేనాః ॥

టీ. వ్యాఘ్రవాస్పతే! ౬ భేదగురుదనగు బృహస్పతే! సేదావిత్తే ప్రేక్షణతేయ
వత్తి ఓ నూర్వృడా; ఏద = క్షుజమానని, బోధమా = కార్యములయందు బుద్ధి మంతుని
తేనాము. సంగతంఛితే = ఇదిహాక్షిమాజమానుడ బుద్ధి కార్యములవాడై నను, అర్చిహి(ని)
పత్రరాంసుశిశాధి = తిరుగానిపుడు మిగుల శక్తిమంతుడును. ఏదంఛిని, మహా
పూధిగాతంఛి = సోపానాద్యములొకట వగ్మ = కృత్రిమఃఛి. పుమ, విశ్వేదేవా = శేవ
తలదల, ఏదంఛిని, అనుమదతు = క్షుజమానునినామగి స తోషేయమగుగాని.

సంహిత 1 కాండము 4 ప్రసాదికము 14 అనువాకము.

8 ధాతానాతి స్తవిశేషదంబుషస్సా, ప్రబావతేర్నికపతేర్నో అగ్నిః |
 త్నోపావిష్యః ప్రబయానగ్నిం గరాణో యజమానామ ద్రవిణా దధాతు ||

టీ॥ నాతిః=వసులిచ్చి స్వభావముగల, ధానా=ధాతేయను శేషకన్న, నిధిపతిః=
 పద్మము, శంఖము, మొదలగు వచ నిధులకు ప్రభువైన, ప్రబావతిః=బ్రహ్మదేవుడును,
 (ఇచ్చట ధాత్యప్రబావతి శబ్దములు బ్రహ్మశేషహములు) సఃతా=సూర్యుడను, అగ్నిః=
 అగ్నిహోమోక్తుడన్న, త్నోపా=శ్వత్థాదేవుడున్న, ప్తమ్=శ్రీమహావిష్ణుమూర్తియు=వన
 (నూర్పుడు) శేషమున్న, తపగణము (పరిజయా=యజమానుని సుతావసుతో, సుందరాణాః=
 శైవ్యశాక్తికింపును 'నాతా' శక్తివచనం) యజమానామ=యజమానుని కోరికకు, ద్రవిణం=
 ధనమును, దధాను=పోషింపునాక.

సంహిత 1 కాండము 1 ప్రపాతకము 10 అను నాశ్రమము.

9 ఆశాసానాపామదసా ప్రజాగ్ం సాభాగ్యోదనూం | అగ్నే
 రనువ్రతాభూత్యా సంసహ్యే నుశ్చ తామసిమ్ ||

(ఈచంద్రమునందు ఆచార్యచన యోగ్యమగుచున్నందు గనఁజను అయివను మనవాడు పఠింపుచున్నందున వ్రాఱుచుండి.)

సంహిత 4 నాండిము 2 ప్రపాదికము 6 అనువాకము

12 ఓషధయస్సంపదన్తీ సోమేనసహరాక్షో యస్మైకరోతిప్ర్యా-
హ్మణాస్త్వం రాజ్ఞానారయామసి ॥

టీ॥ ఓషధముఁ ఓషధులయందు దేశతలలు (తనకుఁబ్రభులగు) సోమేనసహరాక్షో సహ-
చంద్రునితో, సంపదన్తే- పలుకుచున్నది, పట్టిన మంత్రాచార్యోగిగొఱుక, ప్రాప్యోణి-
త్రాప్యోణుడు, కరోతి-మాముక్తమయ్యును ఆకులు-ఫలములు మొదలగువానిచే మైద్య
మును చేయుచున్నాడో, శం-అలోగి, ప్రి-బుజ్జ-పీడమేల్చినాడా! పాదయామసి
మేముశోగమునుండి తరింపఁజేసి రక్షింపుమన్నాము అని సోమేషుడగ్గి నామధిపతిని
అను క్రుతికలన చంద్రుడొక గులకు యజమానుడని తెలియింపుచున్నది.

—అగ్నిశేఖనయనమనాదాగ్నిర్గచ్ఛమే.—

సంహిత 3 కాండము 3 ప్రవాకము 1. అనువాకము.

13 అశ్వే లేజస్మిన్ లేజస్మిత్వం దేవేషు భూయాస్తేజస్వంతం
మామూయుష్కంతం వచాస్వంతం మనుష్యేషు కురు దీక్షాన్మై చత్వా
తపశశ్చ లేజసే జహ్వామి లేజోవిదసి లేజో మామాహసీన్మాహంతే
జోహసీషం మామాం లేజో హసీత్ ॥

టీ॥ లేజస్మిన్ = లేజస్మగల, అశ్వే = అశ్వహస్తాహా; త్వం = నీవు, దేవేషు =
దేవతలయందున (దేవతలందరిలో) లేజస్మిన్ = లేజస్మగలవాడవు భూయాః = కమ్మ, మను
ష్యేషు = మనుష్యులయందు (మనుష్యులందరిలో) మాం = నన్ను, ఆమామ్మంతం = ఆయు
రాయుతమకలవానిగాను, లేజస్మంతం = కాన్తిలవానిగాను, వచాస్వంతం = బలము కలవా
నిగాను, కురు = చేయుము, దీక్షాన్మై చ = దీక్షయొక్కయు, (వత్తిచతుర్థి) తపశస్చ =
తపస్సుయొక్కయు, లేజసే = లేజస్మగొఱకు, త్వా = నన్ను గూర్చి, జహ్వామి = హోమముల
చేయించునాను (అగ్నిహోతుడా; నీవు) లేజోవిదసి = లేజస్మగరిగిన వాడవైతివి.

శాశ్వతః శ్రేణుః, మానవస్య మాహాశీర్వాచనముగ్రవాముకలః, విదవిశ్చేష్టిక భోవుగాక,
 మానాశ్రేణోహానివంశేనను లేజన్మను విడువను, మానవస్యను, లేజన్మ లేజన్మమా
 హాశీర్వాచనమున విడువకపోవుగాక.

” ఇంద్రేణోజస్యి న్నోజస్విత్యం దేవేషుభూయా ఓజస్వంతం
 మామాయుష్కం పచకస్వంతం మనుష్యేషుకురు బ్రహ్మణోచ్యుత్యా
 త్మతస్యచౌజసే జుహోమ్యోజ్యో విదవాఽప్యజో మామాహానిన్యాహమో
 జో హానివం మామామోజో హానిత్ ।

టీ. ఓజస్విక్ - బలముగల, ఇంద్ర - పురుషుడ రా. త్వం - నీవు, దేవేషు - దేవతల
 యందు, ఓజస్వి - బలశాలిని, భూయాః - కమా, మనుష్యేషు - మనుష్యులయందు, మాం-
 వస్యను, పచకస్వంతం - బలశాలినిగాను, అయుష్కంతం - ఆయురాయుషము కలవానిగాను
 పచకస్వంతం - కచకస్య కలవానినిగాను, కురు - చేయుము, బ్రహ్మణోచ్యుత్యాహ
 విశ్వాకర్మయా, త్మతస్యచ - త్మత్రస్యచాతియొక్కయు, జన్మ - జన్మముకొఁగ, త్యాహాని
 గూర్చి, జుహోమి - హోమముచేయుచున్నాను పురుషా! నీవు ఓజస్వి - బలము

శరింగ వాడైతివి, ఓజః=బలము, మా = నన్నును, మాహాసీత్ = విశుభకబోవుగాక, అహం = నేను, ఓజః=బలమును, మాహాసీవః=విడుదను, ఓజః=బలము, మాహం=నన్నును, మాహాసీత్ = ఎట్లయిన విడుదకబోవుగాక.

“సూర్యభ్రాజస్వీత్ బ్రాజస్వీత్వం దేవేషు భూయా బ్రాజభ్యంతం మామాయుష్కాలం వర్చస్వంతం మనుష్యేషుకుసు వాయో శ్చ త్వా పంచ బ్రాజ సేజఃపణిమి సువర్చిదసిసువర్చా మాహాసీన్మాహగ్ం సువహంకసిచం మామాగ్ం సువహంకసిత్ ।

టీ॥ భ్రాజస్వీత్ = దీప్తి (వైల్లురు)గల, మాహ్య = ఓనూర్చుడా! త్వం = నీవు దేవేషు = దేవతలమందు, బ్రాజస్వీ = దీప్తిగలవాడవు, భూయాః = శక్త్యా, మనుష్యేషు = మనుష్యులమందు, మాం = నన్నును, బ్రాజస్వంతం = దీప్తిగలవానిగాను, అయుష్కాలం = ఆయుర్దాక్షిణ్యుగలవానిగాను, వర్చస్వంతం = బలముగలవానిగాను, మాగ్ం = దేవుము, వాయోశ్చ = వాయుదేవునియొక్కదేవు, అహంచ = నీటియొ

కర్మయోగోపశాంతిః = దీప్తికాంతః. తాత్పర్యం = నిష్క్రమ్య. జాననీమి = పరామమంతే
యోచయన్మాను (పీనూర్వఃతాః నీవు) సుఖర్మిణ్ = స్వర్గమును, తెలిసికొనినవాడవు, అసి =
వితివి, పురుష = (సుఖర్) స్వర్గాదులు, మా = నన్ను, చూపాహీన్ = విడువకబోవుగాక, ఆహం =
నేను, సుఖపరి = స్వర్గమును, మాచూనినం = విడుదను, సుఖపరి = స్వర్గము, మాం = నన్నును, మాహీ
నీన్ = ఎట్లయినను విడువకబోవుగాక.

“ మయిమేధాం మయిప్రజాం మయ్యగ్నిస్తేజోగధాతు మయి
మేధాం మయిప్రజాం మయింద్ర ఇంద్రియందధాతు మయిమేధాంమ
యిప్రజాం మయిసూర్యోభ్రాజోదధాతు !

టీ. అగ్నిః = అగ్నిహోత్రుడు, సయి = నామందు, మేధాం = ధారణశక్తిని, మయి =
నాయందు, ప్రజాం = సంలౌనమును, మయి = నాయందు, లేజః = లేజనును, దధాతు = ఉంచు
గాక, ఇంద్రః = ఇంద్రుడు, మయి = నాయందు, మేధాం = ధారణశక్తిని, మయి = నాయందు
ప్రజాం = సంలౌనమును, మయి = నాయందు, ఇంద్రియం = బలసామర్థ్యవిశేషములను, దధాతు =
ఉంచుగాక, సూర్యః = తామ్రుడు, మయి = నాయందు, మేధాం = ధారణశక్తిని, మయి = నా

యందు, ప్రజాం=సంతానమును, మయి=శాయందు, భౌజి=దీప్తిని, దధాతు=ఉంచుగాక.

(ఈ మనువాకయనందు, దీక్ష తపస్సు తేజస్సు ధారణ శక్తి బలము మొదలగు నవి అగ్ని దేవతలవలన బ్రాహ్మింపఁబడుచున్నవి, మీద చెప్పినదీక్షాదులు బ్రహ్మచర్యము చేయు వటువులకు ముఖ్యముగ నుండవలెనుగాన నీ మనువాకముచే నుపనియోగపడి యందు విప్రోత్తములొగ్గించింపుచున్నాఁనుట.

వివాహమహదాశీర్వాచనమ్.

ఆరణ్యకము 1 ప్రపాఠకము 27 అనువాకము.

14 యోనైతాం బ్రహ్మణోవేద । అమృతేనావృతాంపురీమ ।

తస్మైబ్రహ్మచ బ్రహ్మచ । ఆయుః కీర్తిం ప్రజాందదుః ।

టీ ప్రహ్మణః= పుణ్యభావానందాత్మకమగు నద్వితీయపరబ్రహ్మసంబంధమైన అమృతే= హమానందముచే, ఆర్పతాం= వ్యాప్తమైనట్టి, తాంపురీం= అశీక చైతన్యమునకా ధారమగు శరీరమును, యోనై= ఎవడు, వేద= తెలిసికొనుచున్నాఁడో, తస్మై= వానికి

అకు, బ్రహ్మచ-పహత్యము బ్రహ్మచ = బ్రహ్మదేవుడును, (మఱియు సమస్తదేవ
తలను, ఆయుః = ఆయుర్గాయమును, కీర్తి = కీర్తి, పృథాః = సంతానమును, దురుః =
ఇచ్చుచున్నారనుట.

బ్రాహ్మణము 1 కాండము 4 ప్రపాఠకము 4 అనునాకము.

15 భాగధేయేనేహేనం ప్రణయతి । బ్రాహ్మణాః పేయక్షర
శతమ్ । బ్రాహ్మణోవైసర్వాదేవతాః । సర్వాభిరేవైసంక్షేపతాభికుద్ధతి ॥

టీఁ (పాఠంకాలమున గానాకపత్యాన్ని హోత్రమునుండి యాశావనీయాన్నిని
గూర్చి యగ్నిప్రణయనముచేయుటకు పూర్వము గూర్ఖండ స్తమించినేని యాహిత్యాన్ని
కిదోవమున్నది, వైవాద్యాఅలాసంభవించినవో (రాత్రిప్రణయించినపుడు) బంగారమును
దగ్ధచేయఁజేసి (దానితో) తూర్పుభాగమునకు ప్రణయనము చేయవలయును, ఇటులేని
సవో) ఏకం ఈ యగ్నిని, భాగధేయైవ = భాగధేయము చేతనే, ప్రణయతి = తీసినవా
డగుచున్నాడు, అర్పేయతస్సప్రవరమును తెలిసిఁటి, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణులు (దు,
ఉద్దేశత్ = మీద చెప్పినయగ్ని ప్రణయనమువిధిగా చేయవలయు, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణు

ఋతః, సర్వాదేవతాః = సమస్తదేవతా స్వర్గూపదేవతా! ఏవః = ఈయన్నిని, సర్వాభిః =
శకుస్తమైః, దేవతాభిః = దేవతలచేతను, ఉద్ధరితః = ఉద్ధరింపుచున్నారనుట, అవగా ప్రిణ
యః = చేయుచున్నారని తాత్పర్యము,

ఆరణ్యకము 2 ప్రచారకము 15 అనువాకము.

16 యావత్పితౄజేవతాసాః సర్వావేదవిది బ్రాహ్మణే వస
న్వితస్మాదాచ్యన్మృతేభ్యోవేద ఏద్యోదివేదివేదవ స్మర్త్యావ్యాన్వీలకే
ర్మయేదతా ఏవదేవతాః ప్రీణాతి ॥

టీ॥ యావత్పితౄజేవతాః = అన్ని మొదలు ఏడు పుత్రము దేవతలెందఱుకలలో,
తాస్మర్యాః = వారందఱును, శవదివి = శవము తెలిసి నట్టి, బ్రాహ్మణే =
బ్రాహ్మణునియందు, వసంతి = ఉంటున్నారు, తస్మాత్ = అందువలన, శవవి
ద్యభ్యః = శవము తెలిసిన, బ్రాహ్మణేభ్యః = బ్రాహ్మణులకొకఁడు, దివేదివే = ప్రతిది
నము, సమస్కర్త్యాత్ = సమస్కరింపవలెను, అశ్వీల = అశ్వీప్రహులునుభా వులసంబంధ

చుగునకుధమును, నశ్శిరయేత్ = పలుకబడదు, వాక్కిష్టిస్యాగ్ధముఁజేసివచ్చును, ఏతా ఏకదేశతాః = వారియందుండు, దేశతలను. ప్రహారి = సగిలోపకెట్టిచున్నారనుట.

సంహిత 5 కాండము 4 ప్రపాఠకము 12 అనువాకము.

17 పర్యాప్త్యాఅనంతరావసాయ సర్విస్తామోఽతిగాత్ర ఉత్తమమ హర్షవతి సర్వవ్యాప్త్యై సర్వస్యజ్యైస్త్వై సర్వమేవతేనాఽహ్నితీసర్వం జయతి ।

టీఁ (అశ్వమేధయాగమున గానముగేయబడునట్టి యజ్ఞావాకసామము) పర్యాప్త్యై = సంపూర్ణికోఁజకున్ను, అనంతరాయాయ = నిర్విఘ్నముగఁజకున్ను అగుచున్నది స్వాస్త్యము = త్రిపుక్తు, పంచదశము మొదలగు ప్తములుగల, అతిరాత్రః = అతిరాత్ర మనెడిక్రతువు, ఉత్తిమమహర్షిరతి = తుదిలోజున చేయఁదగినదగుచున్నది ఈసగ్యస్తా మము, సర్వవ్యాప్త్యై = పొందుటకువలెగాని, సకలకామ్యప్రాప్తికోఁజకును, శరస్వతిత్యై = సకలశత్రువిజయముగఁజకును అగుచున్నది, తేనః = ఆసగ్యస్తామముచేత, సర్వం = సర్వము

గుకావ్యమును, ఆహ్వానితములను, పాఠముచున్నాడు, స్వంజయభి జయింపదగిన శ్రమనుండెడిది, జయింపుచున్నారనుట.

. సంహిత 5 కాండము 7 ప్రపారకము 4 అనువాకము.

18 అశ్వేయశస్త్రిన్ యశశేనుమర్పయెద్రావతీ మపచితేమి హాపహా | అయంమూర్ధాపరమేష్ఠీ సునర్వాస్పమానానా ముత్తమశ్లోకాంబు ||

టీ. యశస్త్రిన్ = అధికమగుక్తిర్నిర్మితువంటి, అశ్వే! ఓయగ్నిహోత్రుడా! ఇమం = ఈయజమానుని, యశసా = క్తిర్నితో, అశ్వయ = కిలుపుము, ఇంద్రావతీం = ఇంద్రకౌగ్యమును, అపచితీం = పూజను, ఇహ = ఇప్పుడు, అపహా = సంపాదించుము, అయం = ఈయజమానుడు, సమానాం = సదృశులలోమూర్ధా = నీయనుగ్రహమువలనగిర సానీయము, పరమేష్ఠీ = ఉత్తమముగు సానమునందుండువాడును, కువర్వాః = మంచి కాంతిగలవాడును, మత్తమశ్లోకః = మంచిర్నిగలవాడును, అస్త్య = అగు గాక.

సంహిత 3 కాండము 2 ప్రపాదకము 8 అనువాకము.

19 అస్మేదేవాసా వపుషే చికిత్సరయమాశిరా దంపతీవామమ
శ్నుతః॥ పుమాన్పుత్రో గాయతే విందదేవస్వధవిశ్వే అరపావధ జేగ్యహః॥

టీ॥ దేశాసః = పీదేవతలారా! అస్మే = మాయుక్కు, వపుషే = శరీరముకొఱకు,
చికిత్సర = రోగముగాని పాపముగాని లేకుండుటచేయుడని భావము, అశిరా = పెరు
గుచేతను, యం = ఎట్లు (రూపవిశేషమును) వామం = మనోహరమగు 'రూపవిశేషము
ను, దంపతీ = ఈయజమాన దంపతులు, అశ్నుతః = పొందుచున్నారో, (అట్లుమాళిగీ
ముకొఱకు చికిత్సచేయుడని భగార్జమునకన్వయము) (ఈమంత్రములు పఠింపుచున్నప్పుడు
క, ఉపభృతు = అనుపాత్రుండుదశావత్రిమునుంచి, దానియందుజన్మదంపతులుపై
రుగును విడచిపెట్టుదును) మఱియు నీదంపతులకు, పుమాకా పురుషులచే పరిపూర్ణు
డగు, పుత్రః = కుమారుడు, లాయితే = పట్టుగాక, అట్లుజన్మించుడు పుత్రుడు, అధః =
పీదప, కను = ధనమును, విదంతే = పొందుగాక, మఱియు, గృహః = ఇంటనున్న,
విశ్వే = అందఱును, అరపాశి = పాపములేనివారై, ఏదలే = వృక్షిని దుగాక.

20 ఆశీర్వాదా దంపతీవామమశ్శుతా మనిశ్శోరాయస్సచతా
గ్ం సమోకసా యఅసిచర్పందుగ్ం కుంభ్యాసపేహేనయా మన్నమ
తింజహతుసః ।

టీ॥ ఆశీర్వాదా = లోకదక్షిణ, శైరుగ
గృహముననిలపించునట్టియు. దంపతీ = దంపతుః
పొందుతుగాక, అశిష్టః = సుఖియగుల, యజమాః
పొందుగాక, యా = వీరుజమానుడు, ఇన్ద్రేనసస
తమై, సోమనసుండు, సందుగ్ం = ప్రస్తుతన
కుంభ్యా = కడగనో, అసించత్ = పోయుచు నా
అమరించుచున్నదిని- జహతి = విడుచుచున్నాడు;

21 సన్నిహితవీత్యస్య జాయ
సహబాచిర్యశ్చముఖస్యమాన ఇంద్రా

చ్చుచున్నట్టియు, సమోకసా = ఒక్క-
గాచుం = కల్యాణమును అశ్శుతాం =
, రాయః = ధనమలకు, సచతాం =
తియు క్తుడై, గూఢక్ = సాధన
వధిభావమునొందియున్న ష్మిమును,
, (అట్టియజమానుడు) స = వాడు

గానః పుత్రాంలకృతాసోలన్యః
శిరగ్ం సహకుంభ్యాదాత్ ।

శ్రీ సహజానిః శాస్త్రో గూడి యుండినట్లేయ్యు. కుః శున్యమాశః = మంచియున్న
 మాః శేషుగోమిమన్మః యః = వశమనుడు, ఇంద్రాణి = ఇంద్రునికోటకు, కుంభాన్యః =
 కుంభమునందు, అశ్విన్యః = ఇద్వివాహో, అన్యః = అట్టియాయజమానునియొక్క
 జాత్యుః = భాగ్య, కర్మిన్యః = మృదువైన కలయగలియు, వేద్యః = బలనియున్నదియు,
 (అనగాక.) అన్యః = ఈయజమానునియొక్క, పుత్రాః = కుమారులు, వీవానః = బలినివారు
 ను, అగ్నికానః = వాగ్నిమొదలగు కారణములచే నెన్నియును కుష్మింపనివారును
 (అనుగాక.)

22 అశ్వత్థాశ్రమములను ప్రజాస్వముపం దధాతు ద్రవిణ్ గం సవ
 ర్భసం సంజయన్ డేత్రాణి సహసామామింద్ర కృణ్వన్ తోలన్యాన్ తంబ
 రాన్ సపతత్నాన్ ||

శ్రీ హైహింద్ర = ఓయింద్రుడా! ఊరికాం = దగ్గిరైన శ్రవోపశోగ్యమును నన్న
 మును, ఉత = మఱియు, నుప్రజాస్వ = మంచిసంతానము కల్గి యుండుటయును. ఇన్ =
 మనుష్యోపశోగ్యమును నన్నమును, సవరచకానః = బలనివారై మైన, ద్రవిణ = ధనమును, దగ్ధా

గుఁనీపు నాకొఱియ్యగాక, మఱియు నీప్రసాదమునలన, క్షేత్రాణి = క్షత్రములను సంజయకొఱ = జయించుచు. అన్యన్యపత్నాకొ = మఱికొందరు క్షత్రువులను, అహః = నేను, సహః = లయము చే, అథరాకొ = నాయజ్ఞకు లోడివహించిగా) కృత్యానః = చేయుచున్నవాడనుకాగలను, మే = నాయకుఁడు, అఱి = (ఇది) (ఇదివాపార్థివమని తాత్పర్యము.)

సంహిత ౪ తాండము ౪ ప్రపాఠకము ౪ అనునాకము.

23 వసవస్త్యురుదైః పురస్తాంత్యాంతు పితరస్త్యాయమరాజానః
పితృభిర్ద్వీణతః పాంత్యాదిత్యాస్త్య పితౄదేవైః పశ్యంత్యాంతుద్యు
తానస్త్యాయానుఁగో మరుద్భిరుత్తరతః పాతుదేవాస్త్యేంద్ర జ్యేష్ఠావరుణ
రాజానో ధస్తాచ్యోవరిస్తాచ్యపాంతు ॥

టీ॥ రుద్రైః = ఏకాదశరుద్రులతోనూడ, కసవా = అష్టదశపులుస్తు, శ్యా = నిస్తు,
పురస్తాత్ = తూర్పుభాగమున, పాంతు = కక్షించుదురుగాక, యమరాజానః = యముఁడు
రాజుగాగల, పితరః = పితృదేవతలు, పితృభి = తత్వమైన పితృగణముతోనూడ, శ్యా = నిస్తు,

ఆశీర్వాచనమంత్రాక్షరము.

౨౪

దక్షిణతః=దక్షిణదిక్కుయందు, పాంతు=రక్షింతుగాక, విత్వైశ్చైః=విశ్వదేవులతో
 గూడ, అదిత్యాః=దావదకాదిభుక్తులు, త్యా=నిన్ను, పశ్చాత్=పశ్చిమదిక్కుయందు,
 పాంతు=రక్షింతుగాక, ద్యౌతానః=మిక్కిలిప్రకాశింపుచున్నట్టి, ద్యౌతానుడను. మాకు
 తః=చురుత్పత్తి, మరుద్భిః=ఇతిరమరుద్భజములతోగూడ, త్యా=నిన్ను ఉత్తిరతః=ఉత్తర
 దిక్కుయందు, పాతు=రక్షింతుగాక, ఇంద్రశ్యేషాః=ఇంద్రుడుతొందలగుతారును, వహణ
 రాజానః=వరుణుడురాజుగాగలవారును, అనునీయుభయంధములగు, దేవాః=దేవతలు,
 త్యా=నిన్ను, అభస్తాత్=అభోభాగమునను, ఉపరిస్తాచ్చ=మీదుభోగమునను, పాంతు=
 రక్షింపుదురుగాక.

సంహిత 6 కాండము 1 ప్రపాఠకము, 10 అనువాకము.

24 అగ్నికోస్య సామస్యాన్నా పైతృతేముష్మిన్ లోకేసామగ్ం
 రక్షియ్యుర్వదేతేభ్యస్య మక్రయణానను దిశత్రిక్షికోస్య సామోభవత్యే
 తేస్యాముష్మిన్ లోకేసామగ్ం రుద్రన్.

టీ॥ (స్వానుడు, భ్రాజుంగు, అంఘారి, బుభారి, హస్తాదః, సుహస్తాః, కృశానువు, ఈగంధర్వులు, సోమరత్నకులు, వీరికి, గోవు, బిగారము, ఎద్దు, వస్త్రము మొదలగువానిని సోమక్రయాణము కొఱకెక్కరలయును. అట్లుగానిచో) ఆస్య = ఈయజ మానునియొక్క, సోమః సోమరసము, ఆక్రీః ఏకస్యాత్ = కొనబడఁదియగును, అస్య సోమం = వీనిసోమరసమును, ఏతే = ఈశ్వానాదిగంధర్వులు, ఆముష్మీన్లోకాకే = స్వ గలాకమున, నరత్నేయః = సంరక్షింపఁ, ఏతేభ్యః = ఈగంధర్వులకొఱకు, సోమక్రయాణాత్ = గోవుమొదలగువాటిని, యదనుదిశతి = ఇచ్చినచుడల, అస్యసోమః = వీనిసోమము, క్రిః = కొనఁబడినది, భవతి = అగుచున్నది, ఏతే = ఈగంధర్వులు? అస్యసోమం = వీనిరసమును, ఆముష్మీన్లోకాకే = స్వర్గలోకమున, రత్నైః = రత్నమువ్వును,

సంహిత 3 కాండము 2 ప్రపాదకము 10 అనువాకము.

25 గానఞ్జలద్రపాయా మిత్రాపరుణా వశ్యివాపభిదాసశిభా.

తృప్త్యుజ్జీర్ణిప్రేమభస్మితః। ఉదమహంతమధరం పాతమామి యథేంద్రా
వాముత్తమశ్చేతయాని ।

టీ. శుభదస్మితః = శుభకన్యకు పాలించుటగుంటి, శేషాంబుదవాయా - ఇంద్రవాాయువులారా! మిత్రాగరుణా = మిత్రపరణదేవులారా! అశ్వినా = ఓయశ్వినీదేవ
తలారా! మౌనాభ్యాభ్యుదయః = ఏకమృత్యు, నః = మమ్ములకు, అభివాసతి = హింసించుచు
న్నాడో, మజీరణ ఉత్పీక్షితే = మమ్ములనల్పమించి సోమపానముఁ జేయుచున్నాడో,
తం = ఆశీర్వాపును, అహం = నేను, ఉదమధగంసాతియామి = ఇదుగోకించుగాబడదో,
యమచున్నాను, శేషాంబుద = ఓయంద్రుడా! మృధా = పట్టు = అహం = నేను, ఉత్త
మః = శ్రేష్ఠుడనై, చేతయాని = ఇహపరిలోకభాగము గలవాడను కాగలనో యట్లునుగ్ర
హించునుట.

సంహిత 5 కాండము 6 ప్రపాతకము 5 అనునాదిము.

26 తత్త్వేనేతేసహస్రకం సహస్రం పుత్రతానవిదంత ప్రథతే

ప్రజయశశుభిప్రాం మాత్రామాప్నోతి యాంతేఽచ్చాయపవనిద్వా
సేతిశుగ్నిః దినుతే ॥

టీ. తే = అట్లూర్చముని కుమారుడైన పరుడను మునిజర్యుడును, ఈశానిను
కుండగుకక్షీగంగువహునియు । శ్రీ ఈశుగ్నిని తనయ్యుడైనపీఠిహావ్యుడును పురుకుత్సుని
కుమారుడను బ్రశిద్దకున్దనువాచింపను. తతః = ఒకసంకల్పరముధరింపఁదగిన పంచహవి
హాబుక్కినను నామము తేజస్వికం, సహస్రీగ్ం సమామం = ఒక్కొక్కొక్కొక్క
దైవాన్యబుక్కిలూ, పుత్రాన్యైక్ = పుత్రులను, అవిందంత = పొందిరిగాన, యః = ఎవడు
ఏతః = ఇట్లుకొన్యాత్ = పొందువాడై, ఏతర్హిం = ఈయన్ని హాతునినూర్చి, చి
దంతో = బ్రహ్మచర్యమును విముఖో (వాడు) తే = అబ్బున్ది పుత్రులు, యాం =
దుత్రాన్ = దేహదశిపుత్రులూ, కర్మైశ్వర్యమాణమును, అగచ్ఛత్ = పొందిరో
రాంమాత్రాం = అట్టిమత్స్యైశ్చ గుర్మైశ్చ పరిమాణమును, అప్నోతి = పొందుచున్నారనుట.
స పాత 4 కుండము 7 ప్రపాతకము 14 అనువాకము.

27 ఇదమానోగీరిషో మాపరాదాః । యేనస్యపత్యా అపతే

భవంత్యిద్దాగ్నిభ్యో నమః బాధామహేతాన్ । వసనోరుద్రాఽదిత్యా
ఉపరిస్పృశం మోక్షంచేత్తాః మధిరాజమక్షన్ । అర్వాంచమిద్రమ
ముతోహవామహేతాయో గోజిదనజదశ్వజద్యః । ఇమంనోయజం విహవే
జవన్వాస్యకుర్వో హరినోమేదివంత్యా ।

టీ. హేఇంద్ర = ఓయింద్రదా! నః = మమ్ములను, మనోరిషః = హింసించకుమా,
మాపరాదాః = తిరస్కరింపకుమా, నః = మాకు, యే = ఎగును, సపత్నాః = శత్రువు
లూ, తే = వారు, అపభవంతు = పరాయలగుదురుగాక, మతీము, తాక్ష = ఆశీర్వచులను,
ఇంద్రాగ్నిభ్యం = అనుగ్రహించిన యింద్రాగ్నులతోకలసి, అవ బాధామహేతాన్ = బాధిం
చుటవద్దము, కనువోరుద్రాఽదిత్యాః = కనురుద్రాదిత్యజేతలలు, మా = నన్ను, ఉపరి
స్పృశం = స్వప్యకమానుస్పృశించునట్టివాడనుగాను, ఉగ్రం = శత్రుత్విస్సాదమునకు
గుమర్చునిగాను, చేత్తాః = బాహముగలవానిగాను, అధిరాజం = అందరికీ ప్రభువునుగాను,
అక్షిణ్ = చేయుదురుగాక. యః = ఏయింద్రుడు, గోజిత్ = పరులయొక్క, గోవులనుజయించు =

పట్టివాడో, యో = ఏయింద్రుడు, ధనశీల్ - పనధనములను జయించునట్టివాడో, యో
 ఏయిందుగ్రిడ, అశ్వశీల్ = పరులయొక్క గుర్రములను, జయించునట్టివాడో, అట్టివేనే-
 ద్రుని, అర్హాంపం-మాత్రదురుగ, అమరతః-ఈయజ్ఞ కారణము (మిష)నలన, హవామహో-
 షిల్బుచున్నాము, క్షేమాదితః- హరియను పేరుగల గుర్రములుగల్గిన యెరియింద్రుడోడా!
 విహాతే-అనేకులు, నినులిల్చుచున్నను, హ-మాయొక్క, ఇమరియన్-ఈయజ్ఞమును-
 జూషశ్య-శేవింపుము, మతియ, త్యా-నిన్ను, అన్య- ఈయజమానునియొక్క, మేదిపం,
 స్మీ హమాకలసానిగా, కుర్మః-చేయుచున్నానుట.

సంహిత 4 కాండము 2 శ్లోపాంతము 3 అనువాకము.

28 పునస్తాదిత్యాయద్రావసవస్యమింద్రతాం పునర్భిహ్యోద
 నునీధయజ్ఞైః! ఘృతేనత్వంతనువోవర్ధయస్య సత్యాస్సంశుయజమానః

సప్తకామా

ఆశీర్వాచనమంత్రాగమము.

బ్రీ॥ హివసునీధ = ధనప్రాప్తికి కారణుడవగు, అశ్న = అగ్నిదేవుడా, త్వం = నిన్ను, ఆదిత్యాః దావదకాదిత్యులును, రుద్రాః ఏకాదశరద్రులును, కపవః-అవవనువులును, బ్రహ్మణః-బ్రుహ్మిణులును' యజ్ఞైః-సాధకధర్మాశ్రములగు యజ్ఞములచేత, పువః-తిరుగా, సమింధతాం=అనఁగా నుపకాంతినిొందిన నిన్నువృద్ధినిొందింతురుగాత యనియర్థము. త్వం-నీవు, ఘృతేన-అబ్ధిముచే తృప్తికెందినవాడవై, తసువః- మాశరీరములను, కరయ్య-కృద్ధినిొందింపుము, నీవు సంతుష్టినిొందినవో, యజమానస్య- యజమానునియొక్క, కామాః-కోరికలు, సత్యాః-సత్యములైనవి, సంచు-అగుగాక, నీయనుగ్రహమువలన యజమానుని కోర్కెలు నిర్దింపుగాకయని ముఖ్యాభిప్రాయము.

సంహిత 2 కాండము 6 ప్రపాఠకము. 1 అనువాకమ్.

(పితామహే! ప్రభానూయాజాయత్ప్రయాజా నిష్టాహవీగం
వ్యభిఘారయతిషితైవ తత్ప్రతేణసాధారణమ్.

29 కురుతే స్మదాహుర్వశైచివం వేదయశ్చకథా పుత్రస్య

శ్రవణంకథా సాధారణం పితృత్వస్కన్ద మేవ తద్యత్ప్రయాజేష్వి షేషు
స్కందతి గాయత్రైస్వేనలేనగర్భం ధత్తేవాప్రజాం పశూన్ యజమానా
యప్రజనయతి ।

టీక: ఆకీర్ణచన సమయములయందు చాలాపండితులు కీనిన“కురుతే తస్మాత్తది
ప్రారంభింపుచుందురు, అందువలన వాక్యసమన్వయము కావలెను “పితృత్వప్రయాజాః” ఆ
మంత్రాగ్రవాక్యము నుదహరించి టీక వ్రాసియుండెను.

టీక: పితృత్వప్రయాజాః = యాగములందు పూర్వము చేయుచున్న పశునాని
వశోమములు, పితృస్థానీయములు (తండ్రివంశివి) ప్రయానాయాజాః = తుదినువశోమము
చేయుచుండుచున్న అనూరూజలు, పుత్రస్థానీయములు (పుత్రసమానములు) యత్ప్రయాజా
నిష్ఠాపాపీగ్ంవ్యభిహారయతి = ఎందువలన ప్రయాజవశోమముచేసి అనూరూజవశోమా
ర్థము “ఉపధ్యతో” అనుపాత్రమునందు సంగ్రహించినపురోడాశము మొదలగునావిష్కృత
సుగూడప్రయాజశేషులు వాఙ్మముచే నభిషేకరణముచేయుచున్నాడో అందువలన పితృ
వతత్వత్వేన సాధారణం కురుతే = పితృస్థానీయములగు ప్రయాజలయొక్క మిగిలిన

అశీర్వాద సమర్పణము.

38.

యాజ్ఞము, పుత్రస్థానీయములగు అనూనూజలకుఁగూడ సుపయోగింపఁబడు చున్నదని భావము, తస్మాత్ = అందులకు యత్నే ప్రసాదించుచు వేదముఁబడివి ప్రయాణానూయాజుల వృత్తాంతమునిట్లు దెలిసికొనుచో, యత్సేవ = ఎడఁచుటగాక దెలిసికొనకయుండుచో, ఈశాండువిధంబులగు, జనులయొక్క సభిలోనుపవిష్టులయిన యశబ్దిష్టులు, కథా-వీరణము వేరేత, పుత్రస్య - కుమారుని యొక్క, ధనము శేవలం - ఒక్కయోజనమునకే వాక్కుకలదియైనది? పితూఃతండ్రియొక్క ధనము, కథా-వీరణముచేత, సాధారణం-ఆతండ్రికిని కుమారులకును వాక్కుకలదియైనది? ఇతి-ఇట్లు ఆహుతి-పలుగ్రామస్వారు(ప్రశ్నింపుచున్నాడు.) ఇచ్చటపాఠజ్ఞులు త్రయాణానూయాజ దృష్టాన్తమును చెప్పవలయును. పితృపుత్రస్థానీయములగు ప్రయాణానూజలలో పితృస్థానీయములగు ప్రయాణ శేషాజ్ఞముచే సమాజహవిక్కుల నభిషేకించుటచేతను పితృధనము సాధారణమనియు అనూయాజ శేషాజ్ఞముచే ప్రయాణహవిక్కులకు అభిహారణమునపేక్షితముగాన పుత్రీద్రవ్యము పుత్రునిదే యగుననియు నీప్రకారము వివాదిప్రశ్నమునకు తుక్తముచెప్పఁబడినదిని తాత్పర్యము. ప్రయాణశేషుఁప్రయాణవిధులు ఇచ్చేషు - జరుపబడినవిదప, యత్సేవం దతి - శేషహవిక్కులయందే, యభిహారణము లో ఆకాజ్ఞము విరుదబడనో, యది

యోగ్యులైన వారలకు వేదవిద్యను బోధించుటకును యుగవృక్షాదులను
 దండెత్తినవచ్చు లక్షణములను గ్రహించి యుగానానజచ్చి యుజువృక్షాదులను
 యుగమున ప్రతిబింబమున ప్రతిబింబమున ప్రతిబింబమున ప్రతిబింబమున
 ప్రతిబింబమున ప్రతిబింబమున ప్రతిబింబమున ప్రతిబింబమున

యుగవృక్షాదులను గ్రహించుటకు గ్రహించుటకు గ్రహించుటకు

విద్యను బోధించుటకును యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను
 యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను
 యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను
 యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను యుగవృక్షాదులను

ముపప్రవర్తయతి యదాపిసన్నదో రుర్భవత్యశమిధుసీ భవతోగ
శతస్పిచ్యతే ధప్రచా ప్రబాయస్తే ।

టీ॥ (అగ్నిద్రుడు శస్త్ర ఉద్ధాత అనునామంబులు ఋత్విజులఁ గొండు
కుండును నీరిసైన్యవాక్యము లిందుచేప్ప బడినవి. ప్రేక్షకులఁగా నశ్వరథంబిం
జుఁజూచి శిష్యభావికాభ్య విభాగమవలకును.)

(మఱియు నోయాగ్నిధుడా! శస్త్రయొద్దగూరుచుండు మనియు) శస్త్ర-శస్త్రయ
ణును, ఋత్విజుడా? నీవు, పక్షిం-యజమానుని భార్యను, ఉదానయ - లేవనెత్తివీరిని
లమ్య. ఇత్యాహ - అనిపట్కమున్నాడు. ఇందులకు అగ్నిశ్-అగ్నిధుడు, శస్త్ర
శస్త్ర-శస్త్రయందే, శత-లేతమ్మను. దధాతి- ఉంచుచున్నాడు. శస్త్ర - శస్త్రయను
నాతిడు, పక్షి యాం-భార్యయందు కలిమ్మనుచుచున్నాడు.

(శతశ్శిబ్బమింట ప్రశోత్పత్తి నాధమగు సామర్థ్యమునుజెప్పుచు) ఉద్ధాతాసం
భ్యాపతి = విపశస్త్రయొక్క వాక్యప్రకా మద్ధాతి భాగ్యను చూచుచున్నాడు. త్ర
జాశాం = ప్రసలయొక్క, పరిజననాఁడు = పట్టుకొనుట, ఉద్ధాత = ఉద్ధాతప్ర

బాపతిర్వానీమః బ్రహ్మసమానుఁడు (అనిభావము) అపః = పచ్చే జనీజలమును ఉత్తరి
 శర్మతి = భార్యతనవృత్తిప్రదేశమునందుంచుచున్నది, రేతపీతలన్నింటిని - (అట్లుచేయుట)
 తక్కువచేయుటగఁగి దగునని తాత్పర్యము, ఊరులోపువనర్తయతి = మీదజెప్పిన తక్కువ
 నీజలమును భార్య తఃయూరు ప్రదేశ (తోడలు) ముననుంచుచున్నది, ఊరుబా = ఊరు
 ప్రదేశపామర్థ్యముతోడనే, రేతః = రేతము, నీచ్యరేహి = లోకమున విడువబడుచున్న
 దనిభావము, ఊరుం = ఊరుప్రదేశమును, నగ్నంకృత్యా = వస్త్రహీనముగాశని ప్రవర్త
 యతుష్ట = భార్యపువర్తింపుచున్నది (ఉంటున్నదని తాత్పర్యము) యదాహి = ఎప్పుడై
 తే, ఊసు = ఊయప్రదేశము, నగ్నం = వస్త్రహీనది) భవతి = అగుచున్నదో, అధ = అటు
 పిమ్మట, మిథునీభవతి = శంకెరాగము నొందుచున్నారు, అధఃపిదప, రేతః = రేతము, నీచ్య
 రే = విడువబడుచున్నదనిభావము, అధః = అట్లుపైని, ప్రచాః = ప్రజలు, (రిడ్డలు) ప్రచా
 యం రే = పుట్టుచున్నారు.

(ఈతొలిచే గర్భాధాన సమయమున వాక్యవింపుచు వ్హారము)

ఈఅంధ్రదేశమందుండు చేడకాత్మబ్రహ్మణకల మహానుభావులందఱు వారివారి
 సామర్థ్యమునసమీచి ప్రకృతకాలాదితములను జూచియే ముందుగా అశ్వత్థామమునకు

భాగమునందుగల వజ్రాక్షుడు భుక్తములను రింపుచు విమృట క్రమంఘన, జటా, మొదలగు వానితో శ్రేయస్కరమైన వాక్యములను చేర్చి అశ్వత్థాశ్రమ భూరితేయమువచ్చు రని తాత్పర్యము.

అథ బ్రాహ్మణమ్.

బ్రాహ్మణము శిశాండము రప్రపాతకము 1 అనువాకము.

31 నాంగ్రహణ్యేష్టాయజతే । ఇమాంజనతాగ్ం సంగృహ్యే
నీతి । ద్వాదశాంశ్చ రశినాభవతి । ద్వాదశమానాస్సంవత్సరః । సంవత్సరమేవావిదుండే । మాంశీభవతి ఊర్జ్యముంబాః । ఊజకమేవావదుండే ।

చిత్రావక్షత్రంభవతి । చిత్రంవావత్సరగ్ని యదశ్వమేధస్సమృద్ధ్యై ॥

టీకః॥ ఇమాంశ్చమాంశ్చ గ్రహదుమచ్చు జనతాంజనసమూహమును, సంగృహ్యేనీతి సంగ్రహించి, సాంశీనముచేసి కొందునని యాభిప్రాయముగలవాడు, సాంగ్రహణ్యేష్టాయజ-

పాల్గొనవచ్చినట్టిచే, యజులేయగ్రామముచేయవలయును, తానుకోరిననమస్తకాగ్రములుదేనిచే
 నిర్మింపుకోయదిసాంగివాటిన్నియని చెప్పఁబడును, రశినా=గుత్తమునుఁబట్టుటకుపయుక్త
 మగు త్రాడు, ద్వాదశకాటిత్వము = ఇరువది నాలుగుంగుళములుగల పరిమాణము నకొన్నియను
 సంజ్ఞ, (మూర, అనవచ్చును) (అట్టితొలిదు) పన్నెండు మూరలు పొడవుగలది, భరితి=
 అనుచున్నది, పంపత్సగము=పంపత్సరము, ద్వాదశమాసా=పన్నెండుమాసములు, అనగా
 పంపత్సరములకాపంపత్సరముని భావము) అట్టిసంఖ్యాసామాన్యముచే, సంపత్సర
 మేక=సంపత్సరము నే అనరుంధ=పొందుచున్నాడు, మాండేభవతి = వివాదశక్తివలనతొలి
 ముంజయనుగడ్డిచే నిర్మింపఁబడివదగుచున్నది, ఊర్జ్వములజాః = ముంజుగడ్డి, బలస్సగిరా
 పము, ఊర్జ్వమేక=అందుచేబలముచే, అరుంధ=పొందుచున్నాడు, చిత్రానిక్షుభివతి=
 అశ్వమేధయాగముసాగించుచు పమయమున చిత్రయనునక్షుభిగు (ఉండవనినది) అ
 గుచున్నది, యధశ్వమేధః = అశ్వమేధయాగమేనియే, ఏతత్కర్మ = ఈకర్మ (ఈఅశ్వ
 మేధము)చిత్రంపై = చిత్రమేగది, సస్పృహ = సులీయు కాగ్రస. పృథ్వీకొకువగుచు
 గడ్డితనుట.

శ్రాహ్మణము కి కాండము కి ప్రసారకము నీ అనువాకము.

32 బహుశ్చ బహ్వశ్చాయై బహ్వజావిశ్చాయై బహుశ్చహాయై
వాదైబహుమాపతిలాయై । బహుహారిత్యాదైబహుహానికాయై । ఆ
హుదాసపూరుషాయై రయిమ్యైపుష్పిమ్యై । బహురాయైన్యాయై
రాజాన్సు ।

టీ: బహుశ్చ = అశేకగోవులు గలిగియున్నట్టియు, బహ్వశ్చాయై = అశేక
గోవులు గలిగియున్నట్టియు, బహ్వజావిశ్చాయై = అశేకమయినమేకజ, గోరెలును
గలిగియున్నట్టియు, బహుహారిత్యాదాయై = ఇచ్చిటప్రహాయక, శబ్దములు ధాన్యవిశేషనాశక
ము, అశేక ధాన్యములు గలిగినట్టియు, బహుమాపతిలాయై = అశేకమైన మనుషులు,
మధ్యలు గలిగియున్నట్టియు, బహుహారిత్యాదాయై = అశేకగుర్లును గలిగియున్నట్టియు,
బహుహానికాయై = విశేషముగ వరుగులు గలిగినట్టియు, బహునాపరూపియాయై = అశే
కమయిన దాసకర్ముకలిగియున్నట్టియు, రయిమ్యైపుష్పిమ్యై = అపరిమితాభివృద్ధియునున్న

త్రిశు, పుష్టిమైత్రి = శరీరపుష్టినిబిట్టెడు, బహుగా మనోహరై = అనేకమయినను
వర్ణమణిముక్తాది ధనసమృద్ధినిలిగియున్నట్టిశు, ప్రజలకు అంగమిదచెప్పిన లక్ష్మీసమృ
ద్ధిగల ప్రజలకు ఈయనమానుడధిపతి (రాజు) అమృత = అశుకాక.

బ్రాహ్మణము 2 కాండము 1 ప్రసాదకము 8 అనువాసము.

38 వన్యోగ్నముపసాదితం । సర్వాభ్యోనా ఏవ దేవతాభ్యోజా
హ్వాలాతి । యోగ్నిహోత్రంజాహ్వాతి । యథాఖిలు నైధేయం తీర్థేత
ర్పయతి । ఏనమగ్నిహోత్రీయజమానం తర్పయతి । తృక్కుతికజయాప
శుభిః । ప్రనువగంఠాకంజానాతి । పశ్యతిపుత్రం పశ్యతిపౌత్రంప్రప
జయాపశుభిర్నిధుష్టైర్జాయతే । యన్వైసంవిదామోగ్నిహోత్రంజహ్వతి
యతోచైవదేవం వేద ॥

టీ. హోమముచేయుడగిన పాలుపర్వదేవతా ప్రియమేనం యనివాటియనసాధేద
ముచెప్పదున్నాడు, దూడపాలు తుడుచుటకు తల్లియైవనోపురుడగా నవ్వబాపాలు

వాయుదేవుడకు ప్రియమైనది పిలిచుకొని పాలుబిళ్ళినదేవతలకు బ్రయమైనది, పిలికినవిమల్య
దేవునికి ప్రియము ఇల్లుగ్రామముగ ఉపవాదికాదు అపానీయాన్ని సమీపముగ నుంచుకొని
నది, విస్తారమునందున్నది, బ్రహ్మసేవ, యుగములు, అన్ని వలలో, అహో
తిఃసకలదేవతా ప్రియమగు క్షీరద్రావ్యము నన్నియుందు హోమముచేయునో, ఏమో
ఏదో, సర్వాభ్యుపైసమస్తమైక, దేవతాభ్యుపై దేవతలతోకలకు, బహుభక్తి = హోమము
చేయుచున్నాడు, యథాభిలంఘనముగా, భక్తి = పాలిచ్చునట్టి గోవును, తీర్థ =
తనకు సుఖకరమైన స్థానమందు (నిలపి) తస్యైవ వందించుకొనినది మొదలగువాని
విచ్చి తృప్తి నొందింపుచున్నాడో, ఏవం = ఈ కిచ్చి గ, అన్ని హో త్రి =
అన్ని హో త్రి నూ, (అన్ని హో త్రి విధులకు పవరించు భేను గాని) యుగము
నం = యజమానుని, తస్యైవ = తృప్తి నొందింపుచున్నది, యజమానుడు కూడ, ప్రజయా =
సంతాపముచేరిన, పశుభ్యః = పశువులచేతను, తృప్తి = తృప్తి నొందించున్నాడు, సువ
గంధాభ్యం = స్వగంధాభ్యం, ప్రజానాతి = తపక తెలిసికొనుచున్నాడు పుత్రం = కు
మారులును, పుత్రం = మనుషులనుగూడ, పశ్యతి = తనచేత కలములో చూచుచున్నా
డు, ఏవం = ఈ క్రితగా, ఏమనః = అన్ని హో త్రి పుష్కలమనెరిగినట్టి, యస్య = ఏయజమా

మనియెక్క, అగ్నిహోత్రం = అగ్నిహోత్రమును, జుహ్వతి = అధ్వర్యుడు మొదలగువారు హోమముచేయుచున్నాడో, ఏరం = ఈచెప్పినరీతిగా, ఏనత్ = ఈచరిత్రము, యుక్తచ = ఎడదయిన, శేద = శెరిసింపఁచువాడో వారిరువుడును, మిథునై = మిథునరూపములైన, ప్రజయా = పుత్రాదులచేతను, వకుళిః = పశువులచేతను, ప్రభాయతే = పశునిగలవాడగు చున్నారని తాత్పర్యము.

నిర్దుక్షములు.

సారాయణము 10 అనువాకము (మూలం)

24 చత్వారిశ్చంగాత్రయో అస్యపాదాద్యేనీషే సప్తహస్తా
సోఅస్య త్రిధాబద్ధో వృషభోరోగీరగీమహాదేవో మర్త్యాం అవివేగే॥

(నిర్దుక్షశాస్త్రము ఉత్తరపట్కము 7 అధ్యాయము 6 ఋక్.)

చత్వారిశ్చంగేతి వేదావాపత ఉక్తాస్త్రయో అస్యపాదా ఇతిస
వావి త్రివిధ్యేనీషే పాత్రాయేత్యో రయనీయే సప్తహస్తాశ సప్తధం

అశ్వరచనమంత్రాశ్రమము.

దాంస్రిత్రాబద్ధస్తేధా ఋగ్మంత్రాబద్ధాః క్రౌంచభారవీతి
 ర్గోరణమస్యసవక్రమేణ ఋగ్విర్యజ్విస్సామభిర్యజేన మృగ్భిజ్జంసన్తి
 యజ్విర్యచంతిసామభిస్సువంతమహాదేవ ఇత్యేషహిమహాదేవో
 యద్యోమహంత్య ఆవివేశేత్యేషహిరనునుమ్యానావిశతియజనాయత్ర
 పైవ్యాపాపరాభవతి తతస్యాత్రరాభూయసేశుభవచనాయ ।

టీ॥ అస్య=ఈ ప్రణవస్వరూపుండైవ పరమాత్మకు, చత్వారి= ఆకారము ఈకార
 మునుకారము వాదము అనునవానిగున్ను. శ్చిఃగా=కొమ్ములు, త్రియః=విశ్వ, తైజస
 శ్చాబిజులనుగునున్ను, (విరాట్ హిరణ్యగర్భః అవ్యాకృతములు) హాదాః=పాదము
 నా (విశ్వతైజసపా)జులవగా, బాగ్విశ్వస్సామమృగ్భిజ్జంసన్తి కభిమానియగు శీవుని
 వామాస్తరములు) ద్యేచిత్తు అచిదు అను రెండును, (శక్తులు) శిష్టే=శిరస్సులు, అస్యః
 శ్చతినిశి, సప్త=భూలోకము మొదలగు షేషలోకములున్ను, వాస్తానః = చేతులు,
 వృషభః=ప్రణవస్వరూపియైన, ఈండు త్రిధా = అకారోకారమకారములయందు, విశ్వ
 తైజసపా)జులవే మూడువిధములుగా, బద్ధః=బద్ధుడైనవాడై, ర్గోరవీతి = లేజోరుప

ఆశ్చర్యచపమశ్రోత

మను మిక్కిలి ప్రితిపాదింపుచున్నాడు మిత్రము, మహాదేవ = ఈగొప్పదేవుడు,
మర్త్యుక్ = చనుచున్నదేహములను, ఆవిశేష = అంతటను బ్రతికించినవాడు.

(ఈమధ్య ము మూలమునకు సరిపడియుండువనుట.)

విరుక్తమృత సమితుగు రెడనయగము వ్రాయుచున్నాడను ఎట్లనిన.

అన్య = యజ్ఞరూపుడగు నీయగ్నిదేవునికి, చత్వారి = బుక్ యజుర్ సామఅధ్వజ
ములను వాలుగు చేదములును, కృంగ = కొమ్మలు, గ్రయః = పౌరశర్యాధ్యునినహ
యః బులను మాఁడు సవనములను, సాదాః = పాదములు, ద్వ = ప్రాయశ్చయము, ఉ
దయనీయము, అనునీయెడును, (ఇవి యజ్ఞములందు మొదటను, తుదను, చేయవలసినవి)
శిషేత్ = శిక్షులు, అన్య = ఈతనికి, సప్త = గాఢాత్రి ఉష్ణిక్, అనుష్టుప్ బృహతి
పంక్తిత్రిమృక్ బ్రహతి అనునీయేడు ఘదస్సులును, హస్తాసః = చేతులు, మిత్రములను, కల్ప
భిః = కోర్కెలను కష్టించునట్టి, యాశఁడు త్రిధా = మంత్రము, బ్రాహ్మణము, కల్ప
ము, అనుమాఁము విధములుగా, బద్ధః = కట్టబడినవాడై, గోచరీతి = ముత్రిజులబద్ధ
రాశ్చుత్తిరూపమగు భునిపేయుచున్నాడు, ఈమహాదేవ = గొప్పదేవుడు మర్త్యుని

ఆశీర్వాచనమంత్రార్థము.

విశేష = మనుష్యులందు ప్రవేశించి తత్వారాసర్యాంతర్యామియని మహావైద్యులు తెలిసి కొనిగనుట.

వారాయణము 10 అనువాకము (మూలం)

35 హగ్ం సశ్శుచిషద్యసురం తరిక్షసద్ధోతా వేదిష దతిధిర్దురో
ణసత్ । నృషద్యరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జా గోఽబుతజా అద్రిజాబుతం
బృహత్ । నిరుక్తంక తరవట్కము 8 అధ్యాయము 28 ఋక్) హంస
ఇతిహంసాస్మూర్యరశ్మయః పరమాత్మా పరంజ్యోతిః పృథివీవ్యాప్తేతి
వ్యాప్తం సర్వం వ్యాప్తం వనకర్మణానభ్యాసేనాదిత్యమండ ప్రేతేతిత్య
యతితి హంకౌత్యయతి హంస యంత్యయతి హంసః పరమహం
సః పరమాత్మా స్మూర్యరస్మిభిః ప్రభాతగభీరవసతీతి త్రిభిర్వసతీతి వార
శ్చిర్వసతీతి నావహ్నిర్వసతీతివా, సువర్ణతేతాః పూమాగర్భాని భీరిభం

తావనకుటిలానికుటుంతారిభంతారితోచ రత్నభాంతరితూచరదితిదివి
భువిగమనంవాసుభానుస్సుప్రభూతోహోతాదిత్య స్యగతాభవంత్యతి
ధిగురోణ సత్సర్వేదురోణ సద్భవం సర్వేరసావిక్షయతి రశ్మిర్వికష-
యతి వహ్నిర్వికషయతివనం భవత్యశ్వగోజా అద్విగోజా ధరితిగో-
జా స్యర్వేగోజాఋతజాబహుశబ్దాభవంతి నిగమోనిగమద్యతి భవ
త్యప్రే నిర్వచనాయతస్యైషాహరాభవతి తస్యాత్తిరాభూయసేశుభ
వచనాయ ॥

టీ॥ వాంఛః=ఁల పుడు నడుచుచున్న సూర్యుడు, శుచివత్ = తెలుగుచున్న
మండలమందున్నవాడు, వసుః=అశేషేవాయుస్వరూపియై, అంతరిక్షసత్ = అంతరిక్షమున
నుండువాడు, హోతా=అహావని యాద్యగ్నిహోత్రస్వరూపుడై, వేదివత్ = వేదికల
(కుండములు) యందుండువాడు, అతిధిః=అమావాస్య, ద్వాదశిమొదలగు తిథివిశేషము
లనవేక్షింపక కేకల భోజనాగోతిగ నుపదేశింపుట, అయతిగ్నిస్సూపుడై, గుహోణ

సత్యం = శత్రుల గృహములయందుండువాడు, సృష్టం = మనుష్యులయందు శత్రుపముగా నుండువాడు, వసంతం = శ్రేష్ఠమగు కాళిగామేశ్వరాది పుణ్యస్థలములయందు పూజింపఁ దగిన రూపముతోనుండువాడు, ఋతసత్యం = సత్యము నందుండువాడును, న్యాయసత్యం = అకాశమునందు, సత్తత్వములు, గ్రహములు, మొదలగువాని రూపముగ నుండువాడును. ఆహారం = సజీవముద్రోగకములన శంఖములు మకరములుప ద్మములు మొదలగురూపము గల పుట్టుచున్నవాడును, గోళం = పాలు పైనుగు మొదలగువాని రూపముగ గోవులవలన బుట్టుచున్నవాడును, బులిలాం = సత్యముపై పుడు పలుచున్నందున వచ్చుకీర్తి గూపముగ సత్యబాతుడును, అదిభాం = పద్మతమువలన పుట్టు మొదలగువాని రూపముగ పుట్టుచున్నవాడు, (ఈశ్వరదంతయు నూర్వస్వరూపమేయనియశేదము) ఋతం = పై జెప్పిన జగత్స్వరూపముసత్యము బృహత్ = మతీయం (సజానులకు జగ్రూపముగను) (జానులకు పరబ్రహ్మరూపముగను) భాసమానమగుచున్న నిత్యమగు సత్యపదార్థమనిభావము.

బ్రాహ్మణంసు 1 కాంక్షము 2 ప్రపాతకము 3 అనువాకిము.

36 శతమానంభవతి। శతాయుః పురుషశ్శతేంద్రియః । ఆయుః
శ్చేంద్రియేపతితిష్ఠతి ॥

టీఁ (శ్రాతస్యాస్సక్రియలలోను దక్షిణాదిరూపముగ నుపయోగింపబడు బంగారము) శతమానం = మానవునఁగా పణములలో నియదదకభాగము, అనఁగా శైదుపణములపరిమితిగలది, భవతి = అగుచున్నది, పురుషః = పురుషుఁడు, శతాయుః = నూశేంద్రియైవితత్కాలముగలవాఁడు, శతేంద్రియః = నూతేంద్రియములునున్నగలవాఁడు అనఁగా జ్ఞానకర్తృంద్రియములు చేర్చుమొత్తం పనియగును, వీనిలోనేత్రముమొదలగు నొక్కొక్క ఇంద్రియమునకు దశానాడులయందు వృత్తిభేదమువలన శతేంద్రియత్వము సిద్ధించును, నివిసూలుమానముల (అయిదుపణములు) పరిమితిగల బంగారమునిచ్చినందువలన, ఆయుషి=శతసంవత్సరాయుర్దాయమునందును, ఇంద్రియే = ఇంద్రియసంఘమందును, పరితిష్ఠిత్యేత్వః = తత్కృత్యపరితిష్ఠివనందియంటువాఁడు, అనఁగా అతయవపటుత్వముతోగూడ నూశేంద్రియైవితచనన్వియనితేలుచున్నది గ్రహమునమాప్తము.

విజ్ఞప్తి.

ఆశీర్వచనమంత్రార్థము నెఱుంగక చేయు ఆశీర్వచనమువ్యర్థమని పెద్దలు చెప్పెదగు. కనుక ముందుగా మంత్రార్థము తెలిసికొని పిమ్మట ఆశీర్వచనము చేయుట శ్రేయస్కరమైన పనియనిచదువరులే తెలిసికొనగలరు కొందరు నామిత్రులతో ఈ గ్రంథమును ముద్రింపుడని యిదివరలో కోరుటచే ఈ గ్రంథము ముద్రింపించి ప్రకటించుటకు నావద్ద ద్రవ్యసహాయము లేనందున సుప్రసిద్ధులును బహుగ్రంథములను ప్రకటించుచుండు మచిలీపట్టణ నివాసులగు బ్ర॥ చల్లా లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రి గారికి ఈ గ్రంథమును బంపించివేసితిని. పిమ్మట వారున్న వారిస్వకీయ, ముద్రాక్షరశాలయందు వెంటనే ముద్రింపించి ప్రకటించినందున నాశ్రమము సార్థకము చేసినవారైరి. ఈ గ్రంథమును వలయువారందఱు మచిలీపట్టణము నందుండు ఆర్యానందప్రెస్ వారికి వి.పి, టపా రోగ్రంథమును తెప్పించుకొనగలరు.

ఇట్లు విన్నవించు,

సారనంది, సశ్వేత్వరశాస్త్రి.

10583

